

ΤΟ ΜΕΤΑΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΡΙΖΑ ΚΑΙ ΡΟΔΕΜΟΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Το 2006 κυκλοφόρησε στα ελληνικά το δοκίμιο του Colin Crouch (Κόλιν Κράουτς) με τον εύγλωττο τίτλο *Μεταδημοκρατία*.¹ Στο δοκίμιό του ο Crouch καταθέτει τον προβληματισμό του για την κατάσταση της δημοκρατίας, εντάσσοντάς την και αυτή στον αστερισμό των εννοιών που κατανοούνται πλέον με το πρόθημα «μετα-». Όπως σημειώνει, το «μετα-» αποτυπώνει την ιστορική παραβολή της κίνησης του αντικειμένου στο οποίο αναφέρεται. Έτσι η χρονική περίοδος 1 είναι προ-δημοκρατική και φέρει ορισμένα χαρακτηριστικά που συνδέονται με την απουσία της δημοκρατίας, η χρονική περίοδος 2 είναι η περίοδος της ακμής της δημοκρατίας (και αυτή την περίοδο ουσιαστικά χρησιμοποιούμε για να δώσουμε θετικό περιεχόμενο στα εκάστοτε χαρακτηριστικά), και η περίοδος 3 είναι η εποχή που έχουν διαμορφωθεί νέες συνθήκες, που στην περίπτωση μας μειώνουν τη σημασία της δημοκρατίας χωρίς αυτό απαραίτητα να σημαίνει ότι έχουμε περάσει σε μια σαφώς αντι-δημοκρατική κατάσταση. Η χρονική περίοδος 3 φέρει έντονα ακόμη τα ίχνη της περιόδου 2, αλλά μερικά πράγματα αρχίζουν να θυμίζουν την περίοδο 1.

Συνοπτικά, την εποχή που πολλοί συνάδελφοί του κατέγραφαν την αισιοδοξία τους για την επέκταση του δημοκρατικού θεσμού των γενικά ελεύθερων και δικαίων εκλογών στις περισσότερες χώρες του κόσμου, αλλά και του γεγονότος ότι οι πολίτες στις σύγχρονες δημοκρατίες είναι πλέον λιγότερο εύπιστοι στις πολιτικές ηγεσίες τους σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν και καταφεύγουν ολοένα και πιο συχνά σε κινηματικούς χαρακτήρα δράσεις για να προασπίσουν/ προάγουν τα δικαιώματά τους,² ο Crouch κατέθετε την έντονη ανησυχία του για μια σειρά εξελίξεων που υποσκάλπτουν την ποιότητα της δημοκρατίας, όπως: α) τη δυσανάλογη αύξηση της ισχύος και της πολιτικής επιρροής που ασκούν οι μεγάλες ολιγοπωλιακές εταιρίες, β) τη διαμόρφωση μιας τάξης πολιτικών που οφεί-

Ο Κώστας Κανελλόπουλος είναι διδάκτορας πολιτικής επιστήμης και εργάζεται ως ερευνητής στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

λουν την ισχύ τους περισσότερο στην όσμησή τους με τα διάφορα επιχειρηματικά συμφέροντα και στην ικανότητά τους στη λεγόμενη «πολιτική επικοινωνία» και λιγότερο στις ολοένα και πιο συρρικνωμένες εσωκομματικές διαδικασίες, γ) την εξάλειψη κανόνων που να ελέγχουν επαρκώς την πολιτική επιρροή των διαφόρων παραγόντων, δ) τη σταδιακή μετατροπή του κράτους πρόνοιας από μια έκφραση των καθολικών δικαιωμάτων του πολίτη σε ένα κατάλοιπο του παρελθόντος που εξυπηρετεί ως έσχατο μέσο μόνον όσους έχουν ανάγκη, ε) την αποδυνάμωση των παραδοσιακών πολιτικών ταυτοτήτων που συνδέονταν με την εργατική τάξη και ενίσχυαν τον ρόλο του συνδικαλισμού.

Οι εξελίξεις αυτές που ανιχνεύει ο Crouch, με αφορμή κυρίως το παράδειγμα της Βρετανίας, εντοπίζονται την ίδια περίοδο και στην Ελλάδα, όπου ακριβώς γίνεται έντονος λόγος για την περιφημια «διαπλοκή» και τους κάθε λογής «διαπλεκόμενους». Η ανάλυση του Crouch, εστιάζοντας στη διάβρωση των συστημάτων πολιτικής και κοινωνικής εκπροσώπησης από τα επιχειρηματικά συμφέροντα, επαναφέρει στην πραγματικότητα, αν και όχι με αυτούς τους όρους, την παλαιότερη διαμάχη περί της συμβατότητας ή μη καπιταλισμού και δημοκρατίας. Η πολιτική είναι εμφανώς σε κρίση, αλλά τυπικά οι δημοκρατικές διαδικασίες τηρούνται σε μια μάλλον λειτουργική ισορροπία, όπου «οι πολιτικές ολιγαρχίες έχουν μάθει να ελέγχουν και να χειραγωγούν τις λαϊκές διεκδικήσεις, ενώ ο λαός πρέπει να πειστεί για να ψηφίσει με διαφημιστικές καμπάνιες από τα πάνω».³

Λίγα χρόνια μετά τις αναλύσεις αυτές, η μεγάλη καπιταλιστική κρίση που ξέσπασε το 2007-2008 έρχεται να σαρώσει τα οικονομικά θεμέλια πάνω στα οποία είχε οικοδομηθεί η παραπάνω ισορροπία των τελευταίων δεκαετιών, αλλά και σε μεγάλο βαθμό η μεταπολεμική σχέση συμβατότητας μεταξύ καπιταλισμού και δημοκρατίας. Η αποδιάρθρωση των κανόνων λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και το σύμπλεγμα εξουσίας που ταυτόχρονα επηρεάζει ή/και ελέγχει τους οίκους πιστοληπτικής αξιολόγησης,

τις μεγάλες επενδυτικές τράπεζες, τις κεντρικές τράπεζες και τα υπουργεία οικονομικών των ισχυρών χωρών βρέθηκαν στο στόχαστρο της κριτικής, ακόμα και από σχολιαστές οι οποίοι στην ακριβώς προηγούμενη φάση πίεζαν για ακόμα μεγαλύτερη απορρύθμιση, χαλαρότερους κανόνες και πιστωτική επέκταση για προσέλκυση «επενδύσεων».

Οι πιο κριτικά προσανατολισμένοι μελετητές, από την άλλη, τείνουν να αντιμετωπίζουν την απορρύθμιση και τον νεοφιλελεύθερο εναγκαλισμό της πολιτικής από τα επιχειρηματικά συμφέροντα ως συμπτώματα μιας βαθύτερης δομικής κρίσης του σύγχρονου καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.⁴ Ο Wolfgang Streeck (Βόλφγκανγκ Στρεκ) υποστηρίζει μάλιστα στο τελευταίο βιβλίο του⁵ ότι ο «δημοκρατικός καπιταλισμός» βρίσκεται σε αδιάλειπτη κρίση εδώ και σαράντα χρόνια από τις μεγάλες κρίσεις της δεκαετίας του 1970 είτε αυτές καταγράφηκαν ως ενεργειακές κρίσεις είτε ως κρίσεις στασιμότητας. Ο νεοφιλελευθερισμός, μέσω της χρηματοπιστωτικής επέκτασης, πρόσφερε μια πρόσκαιρη διέξοδο, η οποία ήταν όμως εξαρχής καταδικασμένη να μην διαρκέσει αλλά και να υποσκάψει σοβαρά τα θεμέλια του όλου συστήματος. Σύμφωνα με τα στοιχεία και την ανάλυση του Streeck, ο καπιταλισμός ως σύστημα διέρχεται μια βαθιά κρίση, γιατί: α) οι ρυθμοί μεγέθυνσης της οικονομίας στις χώρες του ΟΟΣΑ διαρκώς επιβραδύνονται μετά το 1970 για να περάσουν σε αρνητικά πρόσημα μετά το 2008, β) το δημόσιο και το ιδιωτικό χρέος για την ίδια περίοδο και τις ίδιες χώρες διαρκώς αυξάνεται, και γ) οι εισοδηματικές ανισότητες πάλι στις χώρες του ΟΟΣΑ μετά τη δεκαετία του 1970 οξύνονται δραματικά.⁶ Ο συνδυασμός των παραπάνω εξελίξεων στερεί τον καπιταλισμό από τον δυναμισμό που ανέκαθεν τον χαρακτήριζε με αποτέλεσμα, κατά τον Streeck, το όλο καπιταλιστικό σύστημα να πλησιάζει στο τέλος του αφενός γιατί είναι η πρώτη φορά που διέρχεται μια τόσο παρατεταμένη κρίση και αφετέρου γιατί κατά έναν παράδοξο τρόπο αποτελεί θύμα της ίδιας της επιτυχίας του – οι υποστηρικτές του κινούμε-

νοι από την εγγενή στο σύστημα ανάγκη για αύξηση της κερδοφορίας ωθούν και επιταχύνουν τις εξελίξεις εκείνες που οδηγούν σε στασιμότητα και παρακμή. Οι πολέμιοί του από την άλλη, αγκιστρωμένοι όπως είναι στις αξίες του καταναλωτισμού, της ανάπτυξης και της παραγωγικής ανασυγκρότησης αδυνατούν να αντιπαραβάλουν τα πλεονεκτήματα του κοινού καλού, της συλλογικής δράσης και της μαζικής οργάνωσης. Αδυνατούν, δηλαδή, σύμφωνα πάντα με τη συλλογιστική του Streeck, να προσφέρουν ικανά προσκόμματα, τα οποία θα επέβαλαν την απελευθέρωση του καπιταλιστικού δυναμισμού ώστε να μπορέσουν να ξεπεραστούν. Η αντικατάσταση του καπιταλιστικού συστήματος δεν θα γίνει μέσω κάποιων γεγονότων που θα επιβάλουν κάποιες πολιτικές δυνάμεις, αλλά μέσα από μια διαδικασία πιθανών ατυχημάτων και παραγωγικής διάλυσης που θα καταστήσουν το όλο σύστημα εμφανώς μη λειτουργικό.

«Europe du Sud: Le printemps de la gauche rouge»⁷

Σε πείσμα αυτού που ο Wolfgang Streeck θεωρεί περίπου μάταιο, δηλαδή της αλλαγής του ισοζυγίου καπιταλισμού/δημοκρατίας μέσω της πολιτικής δράσης, σημαντικό τμήμα της ευρωπαϊκής αριστερής διανόησης, δημοσιογράφοι και πολλές χιλιάδες ψηφοφόροι στην Ελλάδα και την Ισπανία προσδοκούν ότι αυτό θα γίνει στο προσεχές διάστημα στις δύο χώρες του ευρωπαϊκού νότου. Ο ελληνικός ΣΥΡΙΖΑ και το ισπανικό PODEMOS φαίνεται να εκλαμβάνονται ως οι πολιτικές εκείνες δυνάμεις της Αριστεράς που με την εκλογική τους επικράτηση θα προκαλέσουν μια αλληλουχία αλλαγής συσχετισμών σε πανευρωπαϊκό επίπεδο και αντιστρέφοντας τις δεκαετίες νεοφιλελεύθερης κυριαρχίας θα σταματήσουν τις πολιτικές λιτότητας στις χώρες τους και θα εγκαινιάσουν μια νέα «άνοιξη των λαών» στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι δύο αυτές πολιτικές δυνάμεις έχουν αρκετές διαφορές κυρίως στην αφητηρία τους, αλλά από εκεί και πέρα οι μεταξύ τους ομοιότητες είναι πολλές.

Ο ΣΥΡΙΖΑ προερχόμενος από τη συνεργασία ενός μετριοπαθούς κοινοβουλευτικού κόμματος, το οποίο δειλά στο γύρισμα του αιώνα άρχισε να ριζοσπαστικοποιείται υιοθετώντας σταδιακά έναν πιο κινηματικό προσανατολισμό, με κάποιες ολιγομελείς πολιτικές οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, ουσιαστικά διατήρησε σε όλη τη

μέχρι τώρα ιστορία του τα παραδοσιακά οργανωτικά χαρακτηριστικά ενός αριστερού κόμματος με τον ενισχυμένο ρόλο των μελών, τον εσωκομματικό διάλογο, τη μη αυτονόμηση της ηγεσίας από τα υπόλοιπα καθοδηγητικά όργανα, τη λογοδοσία και τον σεβασμό των εσωκομματικών διαδικασιών. Η κινηματική στροφή της δεκαετίας του 2000 είτε για λόγους εκλογικής επιβίωσης είτε για λόγους κάλυψης ενός υπαρκτού κενού πολιτικής εκπροσώπησης επέτρεψε στον ΣΥΡΙΖΑ να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις με την είσοδο της χώρας στην εποχή της κρίσης. Η διάσπαση της ανανεωτικής του πτέρυγας με τη δημιουργία της ΔΗΜΑΡ το 2010 έγινε ακριβώς εξαιτίας αυτής της ριζοσπαστικής στροφής. Ο ΣΥΡΙΖΑ έκτοτε συμμετείχε ενεργά σε όλες τις κινηματικές δράσεις της περιόδου 2010-2014 είτε αυτές αφορούσαν απεργιακές διαδηλώσεις, κινητοποιήσεις στις πλατείες, δράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης ή εκστρατείες προάσπισης πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Τις δράσεις αυτές δεν είχαν βέβαια τις οργανωτικές δυνατότητες να τις προκαλέσουν μόνες τους οι δυνάμεις του ΣΥΡΙΖΑ, μπόρεσαν ωστόσο να τις εκπροσωπήσουν πολιτικά στην κεντρική πολιτική σκηνή. Η ικανότητα του ΣΥΡΙΖΑ στη σύναψη συμμαχιών φάνηκε και στην ενσωμάτωση πολλών πρώην βουλευτών και στελεχών του ΠΑΣΟΚ αρχικά στο εκλογικό σχήμα ΣΥΡΙΖΑ-ΕΚΜ και στη συνέχεια στην ίδρυση του ΣΥΡΙΖΑ ως ενιαίο κόμμα το καλοκαίρι του 2013.

Το PODEMOS, που στα ελληνικά σημαίνει «μπορούμε»,⁸ σε αντίθεση με τον ΣΥΡΙΖΑ δεν βασίστηκε σε κάποιο κοινοβουλευτικό κόμμα της Αριστεράς για την ανάπτυξή του. Είναι αποτέλεσμα πρόσφατων διεργασιών μεταξύ αντικαπιταλιστικών οργανώσεων και ακτιβιστών του αναρχικού χώρου –από όπου μάλιστα προέρχεται και η ηγεσία του PODEMOS– που συναντήθηκαν αρχικά στο αντι-παγκοσμιοποιητικό κίνημα των αρχών του αιώνα καθώς και στο πολύ μαζικό αντιπολεμικό κίνημα του 2003-2004 στην Ισπανία για να προκαλέσουν την έκρηξη των ισπανών Indignados στις 15 Μαΐου 2011 και στη συνέχεια τα ιδιαίτερα μαχητικά κινήματα ενάντια στις εξώσεις και τις πολιτικές λιτότητας. Οργανωτικά το PODEMOS δεν έχει (ακόμα;) τα χαρακτηριστικά παραδοσιακού κόμματος, αλλά υιοθετεί τις οριζόντιες και δικτυακού τύπου μορφές των κινητοποιήσεων στις πλατείες,⁹ ενώ σε επίπεδο πολιτικής εκπροσώπησης το PSOE στην Ισπανία έχει

χάσει αρκετή από τη δύναμή του, αλλά σε αντίθεση με το ΠΑΣΟΚ δεν φαίνεται να διαλύεται.

Τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά του ΣΥΡΙΖΑ και του PODEMOS, πέρα από τη θετική σχέση τους με τα κοινωνικά κινήματα, είναι ότι και τα δύο είδαν στην οικονομική κρίση που χτύπησε τις χώρες τους μια μοναδική ευκαιρία πολιτικής φυγής προς τα μπρος. Κατήγγειλαν ως υπαίτια για την κρίση τα πολιτικά κόμματα εξουσίας που προωθούν τον νεοφιλελευθερισμό, με τις ηγεσίες τους να είναι ύποπτες διαφθοράς και καλλιέργησαν την προσδοκία στα εκατομμύρια των πολιτών που κινητοποιούνται ενάντια στις πολιτικές λιτότητας ότι υπάρχει πολιτική διέξοδος από την κρίση. Το πρώτο βήμα είναι να υπάρξει αλλαγή στην κατοχή της πολιτικής εξουσίας, ώστε στη συνέχεια να ανοίξει ο δρόμος για την αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών σε πανευρωπαϊκό επίπεδο που θα επιτρέψει την αντιστροφή των νεοφιλελεύθερων πολιτικών. Και τα δύο κόμματα, δηλαδή, εμμένουν στην κατάκτηση της πολιτικής ηγεμονίας, πατώντας πάνω στην υπαρκτή πολιτική κρίση, όπως αυτή εγγράφεται στο μεταδημοκρατικό πλαίσιο και επενδύουν πολλά στο επικοινωνιακό πεδίο, προβάλλοντας ιδιαίτερα τη βούληση των ηγεσιών τους να καταλάβουν την εξουσία ώστε να φέρουν την αλλαγή.

Στο αμιγώς οικονομικό πεδίο τα δύο κόμματα υπόσχονται να καταπολεμήσουν την ύφεση και ανεργία μέσω της τόνωσης της ενεργούς ζήτησης, της πάταξης της φοροδιαφυγής και το σταμάτημα των προγραμμάτων δομικής αναπροσαρμογής. Προφανώς δεν μπορούν να κριθούν ο ΣΥΡΙΖΑ και το PODEMOS στη βάση των οικονομικών προγραμμάτων τους, αφού δεν έχουν ακόμα ασκήσει οικονομική πολιτική ως κυβερνήσεις. Ούτε κρίση μπορεί να υπάρξει στο επίπεδο του πολιτικού σχεδιασμού για αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, αφού αυτή σαφώς εξαρτάται από πληθώρα αστάθμητων παραγόντων.

Ο Colin Crouch στο βιβλίο του για την κρίση, με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Ο περίεργος μη θάνατος του νεοφιλελευθερισμού*, αναγνωρίζει ότι δεν έχει φανεί ακόμα στον ορίζοντα ένα εναλλακτικό οικονομικό μοντέλο που να πληροί τις προσδοκίες για γενική ευημερία, όπως καλώς ή κακώς έχει καταφέρει να εμφανίζεται ότι επιτυγχάνει ο νεοφιλελευθερισμός παρά τις κατά καιρούς αστοχίες του.¹⁰ Επιμένει, ωστόσο, ότι οι πολιτικές προσπάθειες για την επίτευξη ενός καλύ-

